

ارزیابی رضایتمندی از شاخص‌های توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر مسائل اجتماعی و اقتصادی (نمونه موردی: محله خلیل آباد تبریز)

علی اسکوئی ارس

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

فریدون بابائی اقدام*

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۰۲

چکیده

آگاهی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی و همچنین سنجش میزان رضایتمندی از این شاخص‌ها به منظور تسهیل مشکلات و ارتقاء توانمندی ساکنین این سکونتگاه‌ها می‌تواند به عنوان رهیافتی کارگشا و اثربخش قلمداد گردد. هدف پژوهش حاضر، سنجش میزان رضایتمندی ساکنین سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد تبریز از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی است. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی بوده که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش پرسشنامه و آزمون‌های اسپیرمن، تی تک نمونه‌ای و فریدمن استفاده شده است. داده‌های پژوهش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی میدانی گردآوری شده و حجم نمونه هم طبق فرمول کوکران معادل ۳۷۹ نفر برآورده شده است. شاخص‌های تعیین شده در این پژوهش به ترتیب شاخص «اجتماعی» و «اقتصادی» می‌باشند که هر کدام به ترتیب دارای ۹ و ۱۱ مؤلفه هستند. نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها و پرسشنامه‌ها حاکی از آن است که از نظر ساکنان محله خلیل‌آباد تبریز به لحاظ میزان رضایتمندی در بین مؤلفه‌های مورد مطالعه، مؤلفه امنیت (۲/۹۷) و حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله‌ای (۱/۳۵) به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رضایتمندی را داشتند و همچنین به لحاظ اهمیت مؤلفه امنیت (۹/۵۸) در رتبه نخست و مؤلفه امید به زندگی (۴/۹۴) در رتبه آخر قرار داشتند. یافته‌های دیگر تحقیق نشان می‌دهد شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی دارای رابطه معنادار با یکدیگر هستند. به عبارت بهتر؛ هر چه قدر وضعیت شاخص اقتصادی بهتر می‌شود به تبع آن میزان رضایتمندی از شاخص اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند. نتایج دیگر تحقیق نشانگر آن است که اهمیت مؤلفه‌های مطرح شده در ارتباط با توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی ساکنین سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد تبریز متفاوت بوده است و در نهایت می‌توان گفت میزان رضایتمندی ساکنین از هر دو شاخص توانمندسازی پائین‌تر از حد متوسط می‌باشد.

واژگان کلیدی: توانمندسازی، سکونتگاه غیررسمی، رضایتمندی، امنیت، خلیل‌آباد تبریز.

مقدمه

در سال ۲۰۲۰، مناطق شهری ۵۶/۲ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می دادند و پیش بینی های بلندمدت نشان می دهد که شهرنشینی تا سال ۲۰۳۰ به ۶۰/۴ درصد افزایش خواهد یافت (UN-Habitat, 2020). در کشورهای در حال توسعه اقتصادی، تغییر از جمعیت عمدتاً روستای به جمعیت های شهری بسیار شبیه به تحولی است که قبلاً توسط کشورهای توسعه یافته تر تجربه شده است. شهرنشینی سریع و برنامه ریزی ناکارآمد، همراه با سیاست های محدودکننده مسکن، منجر به گسترش سکونتگاه های غیررسمی در شهرهای کشورهای در حال توسعه شده است (Bandauko et al, 2022: 1). امروزه حاشیه نشینی به عنوان یکی از مشکلات اصلی بسیاری از شهرهای جهان می باشد (Mousavi et al, 2021: 206). اسکان غیررسمی بازتاب فضایی بیمارگونه از اقتصاد و مدیریت ضعیف برنامه ریزی فضایی - منطقه ای و معلول بی عدالتی های اجتماعی - اقتصادی در سطوح ملی، استانی و محلی است (Nazarnia et al, 2021: 78). سکونتگاه های غیررسمی مناطق مسکونی هستند که ویژگی های زیر را نشان می دهند: (الف) ساکنان با عدم تصرف و خطر اخراج اجباری مواجه هستند، (ب) خانوارها به زیرساخت ها و خدمات ضروری دسترسی ندارند (مانند آب و فاضلاب)، (ج) کیفیت پایین و تراکم بیش از حد مسکن واقع در محیط های خطرناک، و (د) اکثر سازه های مسکن با مقررات برنامه ریزی و ساختمان مطابقت ندارند (UN-Habitat, 2020, 2015).

تحولات سریع دهه گذشته در تمامی بخش ها سبب تغییرات گسترده جمعیتی و افزایش شهرنشینی گردیده است. این تغییرات که پس از جنگ جهانی دوم شتاب بیشتری به خود گرفته است، فرصت انطباق پذیری اجتماع با شرایط جدید را از بین برده و در نتیجه مشکلات فراوانی برای جوامع شهری پدید آورده است. براساس آمار ارائه شده توسط بانک جهانی، جمعیت جهان طی سال گذشته رشد بیش از دو برابری و رشد ۳/۵ برابری برای شهرنشینی را تجربه کرده است. در نتیجه عدم انطباق با این تغییرات پرشتاب، بخشی از جمعیت شهرنشین با واپس زدگی اجتماعی مواجه شدند که سبب ایجاد سکونتگاه های غیررسمی در حاشیه جوامع شهری گردیده است. سکونتگاه هایی که همچون غده سرطانی موجبات آسیب رسانی به سیستم های کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و سایر سیستم های شهری را فراهم آورده اند. شیوع این پدیده ناهنجار شهری در دهه های اخیر تا حدی بوده است که براساس گزارش های رسمی ارائه شده توسط سازمان ملل متحد، هم اکنون از هر ۶ نفر جمعیت جهان یک نفر در زاغه به سر می برد و این یعنی بیش از یک میلیارد نفر زاغه نشین. (Grossi, 2017: 1). سکونتگاه های خودروی شهری صرفاً برآمده از عواملی همچون انفجار جمعیت، تغییرات جمعیتی و فرآیندهای مهاجرتی روستا - شهری نیست. عواملی همچون برنامه ریزی شهری و سیستم های نظارتی ناکارآمد، شکست سیاست های مسکن ملی و دولتی و سرمایه گذاری های محدود در زیرساخت ها از جمله علت های ساختاری و رویه ای ایجاد و گسترش سکونتگاه های غیررسمی هستند.

جای تردید نیست که در فرآیند جهانی‌سازی، کثیری از شهروندان به حاشیه رانده شده و از بسیاری از حمایت‌های اجتماعی نیز محروم می‌شوند. با این اوصاف، پرداختن به مسئله اسکان غیررسمی نه تنها ضرورتی برآمده از ارزش‌های اعتقادی و انسانی، بلکه سازگار با منافع اجتماعی و پایداری سکونتگاه‌ها و توسعه ملی است. نباید فراموش کرد که فقر در هر جا تهدیدی برای کل است (Sarraf, 2010: 6؛ Zanganeh et al, 2019: 193).

سکونتگاه‌های غیررسمی چالش‌های اساسی برای توسعه شهرها را نمایندگی می‌کنند (Kayani Salmi et al, 2020: 162) در عین حال، سکونتگاه‌های غیررسمی به یکی از ویژگی‌های تعیین‌کننده اقتصاد شهری در کشورهای در حال توسعه تبدیل شده است. سکونتگاه‌های غیررسمی که به‌عنوان زاغه‌ها، فاولاها* یا گتوها[†] نیز شناخته می‌شوند، به عنوان «سکونتگاه‌های انسانی بدون برنامه‌ریزی، بدون مالکیت قانونی و زیرساخت‌های عمومی» تعریف می‌شوند (University of Buffalo, 2019). از آنجایی که جهان به طور فزاینده‌ای شهرنشین می‌شود، تخمین زده می‌شود میلیاردها شهرنشین که در حال حاضر در محله‌های فقیرنشین و سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند احتمالاً تا سال ۲۰۵۰ سه برابر خواهند شد (UN-Habitat, 2020, United-Nations, 2019). این در حالی است که در دستور کار ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد، صراحتاً به تضمین دسترسی به مسکن و خدمات اولیه مناسب، ایمن و متناسب با درآمد مالی افراد برای همه و بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی تا سال ۲۰۳۰ تأکید شده است.

سکونتگاه‌های غیررسمی به سبب بازتولید فقر و گسترش آن، به مخاطره انداختن کیفیت محیط زیست و تحمیل هزینه‌های گزاف برای حل مشکلات آن، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری به شمار می‌رود و نیازمند تدابیر ویژه به منظور ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده است (Ministry of Housing and Urban Development, 2003: 1). سکونتگاه‌های غیررسمی در اکثر کشورهای در حال توسعه مظاهر فضایی فقر شهری و نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی هستند (UN Habitat, 2020). معضل سکونتگاه‌های غیررسمی در بخش عظیمی از کشورهای جهان، به ویژه در کلان‌شهرهای قاره آسیا و آفریقا و آمریکای جنوبی، گریبان‌گیر مدیریت شهری می‌باشد. همچنین این معضل مهم جهانی گریبان‌گیر کشور نیز شده است به طوری که آهنگ حاشیه‌نشینی در کشور رو به افزایش است. در سال‌های گذشته تعداد حاشیه‌نشین‌ها را حدود ۱۱ میلیون برآورد می‌کردند ولی این آمار در آخرین وضعیت بسیار چشمگیر شده است. در تاریخ ۹ مرداد ۱۳۹۶ وزارت راه و شهرسازی ایران تعداد ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی را ۱۹ میلیون نفر اعلام کرد؛ یعنی از هر چهار نفر ایرانی یک نفر در سکونتگاه‌های غیررسمی سکونت دارند و حاشیه‌نشین هستند. همچنین در تاریخ ۱۸ فروردین سال ۱۳۹۶ طبق گفته رئیس کمیسیون اجتماعی مجلس حدوداً ۳۵ درصد از جمعیت کشور حاشیه‌نشین هستند یا در بافت‌های فرسوده و تاریخی زندگی می‌کنند. حدود ۱۱ استان از جمله

* Favelas

† Ghetos

خراسان رضوی، تهران، لرستان، کرمان، سیستان و بلوچستان، خوزستان و آذربایجان غربی بیشتر درگیر حاشیه نشینی هستند. آمار و ارقام ذکر شده نشان می دهد که کشور با یک بحران اجتماعی روبرو است که می بایست مسئولان بدان بپردازند (Khanmohammadi et al, 2021: 150).

در قرن بیست و یکم برنامه ریزان شهری در سراسر جهان به این نتیجه رسیده اند که توجه کالبدی صرف به ابعاد توانمندسازی ساکنین سکونتگاه های غیررسمی نتیجه ای جز شکست برنامه ها را در پی نخواهد داشت. چراکه عدم نگاه سیستمی و کل نگر در هر جهتی از جهات برنامه ریزی به ویژه در برنامه ریزی شهری، بر گسترش مشکلات بیش از پیش دامن خواهد زد. مسأله توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی نیز از این قاعده مستثنی نیستند. امروزه در کنار توجه به مسائل فیزیکی و کالبدی ساکنین سکونتگاه های غیررسمی، مسائل اجتماعی و اقتصادی نیز مورد واکاوی قرار می گیرند. چرا که این دو بعد به عنوان علت العلل و ریشه های مشکلات دیگر ساکنین سکونتگاه های خودرو هستند. یقیناً عدم توجه به مشخصه های کلیدی مؤلفه های اقتصادی و اجتماعی ساکنین سکونتگاه های غیررسمی، در آینده ای نه چندان دور بر مشکلات به مراتب گسترده تری دامن خواهد زد. گسترش انواع بزه کاری ها، آسیب های اجتماعی، گسترش تکدی گری، سلب آسایش و امنیت ساکنین، گسترش افسردگی، گسترش مشکلات روان شناختی و عاطفی و ... تنها بخشی از این مشکلات هستند. ساکنین سکونتگاه های غیررسمی به ویژه در کلان شهرهای کشور ایران، بیشترین جامعه آماری را در برابر این مشکلات به خود اختصاص می دهند. کلان شهر تبریز، به عنوان یکی از شهرهایی است که درگیر با مسئله اسکان غیررسمی است. در فرآیند شکل گیری این مناطق، دو پدیده مهاجرت و مولید، نقش مؤثری را ایفا نموده است. از دلایل بسیار مهم حاشیه نشینی در تبریز، می توان به بیکاری، درآمد کم، پایین بودن اجاره بهای مسکن و مهاجرت گسترده از محیط های شهری کوچک و روستاهای استان آذربایجان شرقی اشاره کرد که ناشی از عوامل اقتصادی (جاذبه های اقتصادی شهر تبریز و دافعه های اقتصادی شهرها و روستاهای اطراف) و دافعه های اجتماعی و فرهنگی در محل سکونت قبلی بوده است که موجب بروز انواع ناهنجاری های شهری مانند اشتغال ساکنین سکونتگاه های غیررسمی در مشاغل کاذب، وجود ساخت و سازهای غیرمجاز، افزایش جرم و جنایت، اثرات نامطلوب فرهنگی و ... می شود (Saed, 2017: 6; Zangiabadi & Mobaraki, 2012: 68-80).

وجه تمایز پژوهش حاضر با تحقیقات پیشین در این مهم است که دو شاخص اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی به صورت مجزا و بدون دخالت شاخص های دیگری همچون کالبدی و فرهنگی و ... مورد ارزیابی قرار گرفته اند تا وجوه کاربردی و تأثیرگذار دو بعد اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. از این حیث پژوهش حاضر، به ارزیابی رضایتمندی از شاخص های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی در میان ساکنین محله خلیل آباد تبریز می پردازد. محله خلیل آباد جزو سکونتگاه های غیررسمی مناطق شمالی تبریز می باشد که در منطقه ده شهرداری کلانشهر تبریز واقع شده است. به لحاظ

اجتماعی اقشار تحصیل کرده به ندرت در میان جوانان دیده می‌شوند و به لحاظ ویژگی‌های اقتصادی نیز جزو دهک‌های پایین درآمدی جامعه شهری تبریز محسوب می‌شوند. با توجه به هدف اصلی تحقیق، فرضیات ذیل مطرح می‌شوند:

- به نظر می‌رسد بین شاخص اقتصادی و شاخص اجتماعی در محله خلیل‌آباد تبریز رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میزان رضایت‌مندی ساکنین از مؤلفه‌های "حس تعلق" و "وضعیت اشتغال" در سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد تبریز، مطلوب نمی‌باشد.

مبانی نظری

اسکان غیررسمی یا حاشیه‌نشینی، فضاها و زندگی غیررسمی و نامتعارف شهری‌اند که بازتاب فضایی بیمارگونه‌ای از اقتصاد و مدیریت ضعیف و برنامه‌ریزی فضایی - منطقه‌ای و نیز معلول بی‌عدالتی‌های اجتماعی-اقتصادی در سطوح ملی، استانی و محلی‌اند (Hatami Nejad, 2003: 149؛ Ghorbani et al, 2019: 375).

اسکان غیررسمی، نتیجه بی‌توجهی به مقوله فقر مطلق و فقر نسبی و برنامه‌ریزی نکردن در محورهای مذکور است. تأثیرگذاری مشخصه‌های اجتماعی - فرهنگی بیشتر شهرها در ایجاد اسکان‌هایی که به صورت نامنظم و قارچ‌گونه مشاهده می‌شود، مشهود است. به کارگیری عنوان غیررسمی برای این گونه مسکن به دلیل نبود سازوکارهای رسمی برای بهبود و درمان این شیوه گذار سکونتی در شهرهای قرن بیست‌ویکم است (Oskouee Aras & Hakimi, 2021: 146). به عبارت بهتر سکونتگاه‌های غیررسمی، ماحصل تصمیمات ناآگاهانه افراد به دنبال مهاجرت‌های روستا - شهری بوده که با غفلت از اصول مورد تأیید شورای عالی معماری و شهرسازی اقدام به ساختن مسکن نموده و به افزایش به هم‌ریختگی چهره شهرها بیش از پیش دامن زده‌اند. به طور کلی می‌توان بیان کرد که اسکان غیررسمی، الگوی سکونتی ناصحیح ساخت دست بشر امروزی است که سهواً مجبور به پذیرش شیوه سکونتی غیررسمی شده‌اند (Oskouee Aras & Hakimi, 2021: 23).

سکونتگاه‌های غیررسمی یکی از چهره‌های بارز فقر شهری‌اند که درون یا مجاور شهرها با تجمعی از اشخاص کم درآمد در سطح نازلی از کمیت و کیفیت شهری شکل می‌گیرند (UN-Habitat, 2003؛ Jahanbin et al, 2020: 304). اسکان غیررسمی امروزه در قرن بیست و یکم تعریف جدیدی به خود گرفته است؛ افزایش نرخ تورم افسار گسیخته در اغلب کشورهای در حال توسعه، کاهش قدرت خرید مردم به طور ویژه دهک‌های متوسط شهری و افزایش نرخ اجاره‌بهای مسکن، گروه جدیدی از ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی را تشکیل داده که با نسل‌های پیشین مهاجران تفاوت دارند. این گذار جمعیتی را می‌توان تحت عنوان گذار از مهاجرت روستائیان و یا ساکنین در شهرهای کوچک با درآمد اقتصادی نازل به مناطق حاشیه‌ای کلان‌شهرها به سوی مهاجرت اقشار دهک‌های متوسط ساکن در کلان‌شهرها به مناطق حاشیه‌ای قلمداد نمود (Oskouee Aras, 2022: 90). به طور کلی می‌توان گفت سکونتگاه‌های غیررسمی عموماً نتیجه روند

مهاجرت‌های داخلی و خارجی، افزایش سریع جمعیت در مراکز شهری و ناتوانی مالی و اداری در تأمین زمین، زیرساخت‌ها، خدمات و مسکن مناسب برای فقیرترین اقشار جمعیت است.

یکنواختی و فقدان تنوع اقتصادی ساکنین سکونتگاه‌های خودرو که خود محصول جدایی‌گزینی‌های فضایی اقشار و گروه‌های اجتماعی و تمرکز کم‌درآمدها در قلمرو و مجموعه سکونتی مجزا است. از یک طرف موجب کاهش تماس‌های بین طبقاتی شده و از سوی دیگر مانع مهمی بر سر راه نفوذ عناصر و نهادهای مدنی در اینگونه سکونتگاه‌ها گشته است (Habibi, 2001). بخش غیررسمی با مشخصاتی چون امکان ورود آسان، اتکاء بر شرایط بومی و محلی، اتکاء بر دارایی خانوار، فعالیت کوچک مقیاس کاربر و متکی به فن‌آوری سنتی و محلی و نیز مهارت غیررسمی، بازار نامنظم و به ویژه فقدان مجوز تعرفه مالیات قابل تعریف است. آنگاه سکونتگاه بی‌ضابطه را انتخاب کرده‌اند تا هزینه سرپناه را به حداقل رسانده و در مقابل، ارزش‌های بالاتری چون شیوه زندگی و سایر اشکال سرمایه‌گذاری را به دست آورند (Sheikhi, 2001; Khazaei & Ziviar, 2012: 94).

تاکنون رویکردهای مختلفی برای حل مسئله اسکان غیررسمی از اوایل قرن بیستم که موضوع سکونتگاه‌های غیررسمی مورد توجه جدی واقع شد در دستور کار قرار گرفت، به طوری که با شکست راهبردهای گوناگونی از قبیل نادیده گرفتن*، حذف و تخلیه اجباری[□]، خودیاری[□]، مسکن عمومی[□]، مکان و خدمات** و ارتقا بخشی (بهسازی^{□□})، در اواخر دهه ۱۹۸۰ دیدگاه چارلز آبرامز^{□□} با عنوان رهیافت توانمندسازی افراد ساکن در این نوع سکونتگاه‌ها مطرح شد. یکی از متأخرترین رهیافت‌های مواجهه و مدیریت پدیده اسکان غیررسمی، رهیافت توانمندسازی است (Eskandarian and Firouzabadi, 2019: 60). این رهیافت با ابتکار عمل بانک جهانی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه نظیر برزیل، هندوستان، ایران، اندونزی و غنا در حال اجراست (Pourmohammadi et al, 2019: 590).

این رویکرد متناسب برای توزیع مناسب منابع اقتصادی و اجتماعی به صورت پایدار است. در این شرایط، زندگی اقشار کم‌درآمد و فقیر با تکیه بر ظرفیت‌های درونی و اولویت‌بندی نیازها، توسط خود این افراد و مشارکت آنها برای مواجهه با مسائل فقر است. این رویکرد معتقد است که باید افراد را به گونه‌ای توانمند ساخت که بتوانند در مورد محیط سکونت

* Negligence

† Force Eviction

‡ Selfhelping

§ Public Houseing

** Site and Service

†† Upgrading

‡‡ Abramz

خویش تصمیم بگیرند. این رویکرد با نگاهی چند بعدی، جامع‌تر و مردم محورانه‌تر تا حدودی، ضعف‌های پیشین را پوشش می‌دهد. رویکرد توانمندسازی به دنبال تقویت ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به صورت جامع است و سعی می‌کند با مشارکت مردم و برنامه‌ریزی برای آنها، مشکل شکاف بین طرح‌ها و نیازهای این ساکنان را مرتفع ساخته و از طرف دیگر با به کارگیری ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی آنها، بار هزینه‌های سنگین بهسازی این سکونتگاه‌ها را بین دولت و مردم تقسیم کند (Aminzadeh, 2017: 23؛ Dadashpour, 2012: 101؛ Abbasi Liouisi et al, 2015: 95). مشارکت مردمی و برنامه‌ریزی با همکاری مردم، تمرکززدایی از تصمیم‌گیری حکومت، ارتقاء موقعیت زنان و برابری جنسیتی، به رسمیت شناختن گروه‌های اجتماعی و ظرفیت‌سازی مدیریت محلی از مهم‌ترین اصول و ابعاد رویکرد توانمندسازی به شمار می‌آیند (Zali & Pourfathi, 2012: 95). تاکنون مطالعات فراوانی پیرامون پژوهش حاضر انجام شده است که در جدول (۱)، به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

Table 1. background research

ردیف	محققین	سال	عنوان تحقیق	یافته‌های کلیدی تحقیق
۱	ونترو [*] و همکاران	۲۰۱۹	ارتقاء سکونتگاه غیررسمی در آفریقای جنوبی: مقدمات احیاء چشم‌انداز	روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی است و از مصاحبه ساختاریافته نیز بهره‌گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که برخی از ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی در شهرهای مختلف آفریقای جنوبی از مواد قابل بازیافت به منظور ساختن مسکن خود استفاده می‌کنند. افرادی که به صورت داوطلبانه و با استفاده از مواد قابل بازیافت اقدام به ساختن مسکن خود می‌کنند، در مقایسه با افرادی که صرفاً از مصالحی همچون آجر و چوب و آهن استفاده می‌کنند، از احساس تعلق مکانی بالاتری برخوردار هستند. یافته‌های دیگر پژوهش نشانگر آن است که مشارکت ساکنین در ساختن مسکن خود با بهره‌گیری از مواد قابل بازیافت که تحت عنوان "توسعه احیاءکننده" و یا "توسعه مبتنی بر جهان‌بینی اکولوژیکی" از آن یاد می‌شود، در راستای توانمندسازی اجتماع‌محور ساکنین و همچنین ارتقای سلامت جسمی و روانی آنان، عاملی مهم و تعیین‌کننده می‌باشد.
۲	زینب	۲۰۲۰	توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در اطراف کلانشهرها (مورد مطالعه: منطقه ۱۹ تهران، ایران)	و جهت SPSS روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار آزمون فرضیات از آزمون آماری فریدمن بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که یکی از راهبردهای اصلی برای سازماندهی خانوارهای اسکان‌یافته در سکونتگاه‌های غیررسمی "اشتغال، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش درآمد" است و همچنین رویکرد "نوسازی مسکن تخریب‌شده" به عنوان دومین رویکرد تأثیرگذار مطرح می‌گردد.
۳	نتما [†]	۲۰۲۱	جابه‌جایی و توانمندسازی سکونتگاه‌های سکونتگاه‌های غیررسمی در آفریقای	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و همچنین از روش تحقیق آمیخته با تلفیقی از رویکردهای کمی و کیفی نیز بهره‌گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که عواملی همچون امنیت شغلی، نزدیکی به محل کار و امنیت تصرف از جمله مشخصه‌های مهم در راستای افزایش حس تعلق مکانی و توانمندسازی

* Venter

† Ntema

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی با تاکید بر مسائل اجتماعی و ۱۱۷.

موردی: مطالعه موردی؛ شهر مانگاونگ*	ساکنین سکونتگاه های غیررسمی در شهر مانگاونگ می باشد.
گرفتنار شده یا نه؟ بررسی تجربی در مورد تجارب زیسته فقرای شهری در سکونتگاه های غیررسمی منتخب هراره [□]	Open Data روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزارهای گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که وضعیت ساکنین در هر سه بهره NVivo12 و Kit سکونتگاه غیررسمی اپورث [□] ، هاپلی ^{**} و هاتکلیف ^{□□} همراه با محرومیت های متعددی می باشد. عواملی همچون وضعیت بهداشتی ضعیف، تراکم بیش از حد، خدمات عمومی محدود، وضعیت ضعیف زیرساخت ها و مصالح ساختمانی بی دوام و یا کم دوام (اکثراً از آجر در ساخت و سازها بهره گیری شده است)، فقدان امنیت تصرف، ترس دائمی از فقر، ریزدانی قطعات و همچنین پتانسیل تخلیه محل سکونت (شرایط تخلیه اجباری ساکنین) به شدت بر تصمیمات آنان در ارتباط با ارتقاء سکونتگاه های غیررسمی و خدمات رسانی به محله های خود تأثیرگذار بود. نتایج دیگر پژوهش نشانگر این است که بخش قابل توجهی از ساکنین در هر سه سکونتگاه غیررسمی دارای تجربه شخصی تخلیه اجباری بودند (۴۱٪ از ساکنین در هر سه سکونتگاه غیررسمی یک بار و یا بیشتر و برخی افراد تا شش بار تجربه تخلیه اجباری داشتند).
بررسی وضعیت غیررسمی بودن در سکونتگاه های غیررسمی شهری؛ مطالعه موردی: کاپاشرا ^{□□}	روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از تکنیک قوم نگاری مشارکتی - مشاهده ای و همچنین از مصاحبه شفاهی نیز بهره گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که عواملی همچون کیفیت نامناسب مسکن، بهداشت نامناسب، اتاق های فاقد سیستم تهویه و آزار و اذیت مستأجران از سوی مالکان و مدیران املاک، زندگی ساکنان سکونتگاه غیررسمی کاپاشرا را با مشکلات جدی مواجه ساخته است. به طور خاص در ارتباط با سیستم های مربوط به فضا و ویژگی های فضایی در سکونتگاه های غیررسمی کاپاشرا، شکاف های متعددی به چشم می خورد. همچنین نتایج دیگر این پژوهش نشانگر آن است که روابط اجتماعی - اقتصادی و همچنین روابط سیاسی - اجتماعی بین مالکان و مستأجران و یا مدیران املاک و مستأجران از اصول جدایی ناپذیر سکونت در محیط های مسکونی در سکونتگاه غیررسمی کاپاشرا می باشد.
امکان سنجی اجرای راهبرد توانمندسازی در ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی ایران	و 11 Expert Choice روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و جهت تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار (بهره برداری شده است. نتایج حاکی از آن AHP به منظور آزمون فرضیات از روش تحلیل سلسله مراتبی) است که زیرشاخص های "ایجاد دسترسی گروه های مختلف به تکنولوژی های ارتباطی"، "آموزش اینترنت و رایانه به زنان" (بعد تکنولوژیکی)، "یادگیری تعاملی در آموزش زیست محیطی از طریق تجارب دست اول" (بعد زیست محیطی) بیشترین امکان اجرا و زیرشاخص های "اصلاح سازمان های مردم نهاد"، "توسعه سازمان های مردم نهاد" (بعد اجرایی) و "ارتقاء توانمندسازی شهروندان در اعمال نظارت بر روی مقامات"

* Mangaung

† Bandauko

‡ Harare

§ Epworth

** Hopley

†† Hatcliffe

‡‡ Sekhani

§§ Kapashera

(بعد حقوقی) کمترین امکان اجرایی شدن را دارند.

و SPSS روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای Anova و همچنین جهت آزمون فرضیات از آزمون‌های آماری رگرسیون چند متغیره، EXCEL بهره‌گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مهم‌ترین QSPM و SWOT تکنیک‌های مؤلفه‌های تأثیرگذار در توانمندسازی اجتماع محور با رویکرد شهر خلاق در محله طرق، ظرفیت‌سازی مشارکت در تصمیم‌گیری‌های توسعه، آموزش توانمندسازی جوامع محلی، نهادینه‌سازی فرآیند تصمیم‌گیری جمعی، مدیریت مشارکتی در اجرای برنامه‌ها توسط اجتماعات محلی و تعهد دولت به حمایت از برنامه توسعه محلی بوده است.

و همچنین SPSS روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار جهت آزمون فرضیات از روش تحلیل محتوا و آزمون آماری تی تک نمونه‌ای بهره‌گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی در محله فرحزاد تهران به عنوان یکی از دارایی‌های آن، در مؤلفه‌های حس تعلق، انسجام اجتماعی، مشارکت و عمل جمعی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد. نتایج دیگر این پژوهش نشانگر آن است که بین سمن‌ها (سازمان‌های مردم نهاد) و قومیت‌ها روابط قوی درون‌قومی و ارتباطات قوی حاکم است.

بهره‌گیری AMOS روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بیشترین تأثیرگذاری بر تحقق رویکرد مشارکت و تسهیلگری مربوط به ظرفیت‌سازی نهادی با ضریب ۰/۸۱ می‌باشد. پس از آن نیز به ترتیب هم‌افزایی نهادی و اجتماع‌گرایی با ضرایب ۰/۶۲ و ۰/۵۷ قرار دارند. همچنین یافته‌های دیگر این پژوهش نشانگر این است که مشارکت و تسهیلگری می‌تواند با تقویت سطح اعتماد و باور جامعه محلی نسبت به خود در رفع مشکلات محلی، تفویض اختیار به مردم و سازمان‌های غیردولتی، سازمان‌یافتن جامعه محلی در جهت پرداختن به مشکلات و مسائل مبتلابه خود و بهبود اعتماد مردم و مسئولان نقش اساسی در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز داشته باشند.

و همچنین SPSS20 روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار جهت آزمون فرضیات از آزمون آماری فریدمن و تحلیل عاملی نیز بهره‌گیری شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مؤلفه اقتصادی با ضریب ۰/۲۳۱، به عنوان بالاترین اولویت توانمندسازی و پس از آن به ترتیب مؤلفه محیط زیستی با ضریب ۰/۳۰۹، اجتماعی با ضریب ۰/۲۹۷، کالبدی با ضریب ۰/۲۶۶ و دسترسی با ضریب ۰/۲۳۱ در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار داشتند.

تدوین الگوی توانمندسازی اجتماع محور در راستای شاخص‌های شهر خلاق در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی: محله طرق مشهد)

۷ امیرگیلکی ۱۳۹۹

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با گذر از رویکرد نیازمنا به دارایی‌منا (مورد کاوی: محله فرحزاد تهران)

۸ خیرالدین و صلاحی مقدم ۱۴۰۰

الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی ر مبنای رویکرد مشارکت و تسهیلگری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)

۹ اصغری زمانی و زادولی خواجه ۱۴۰۱

امکان‌سنجی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر پایه ادراک ذهنی در محله زورآباد شهر لوشان

۱۰ بابایی‌الیاسی و همکاران ۱۴۰۱

Source: Research findings, 2023

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر کاربردی و توصیفی-تحلیلی است. متغیرهای پژوهش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی شده‌اند و برای دستیابی به پرسش‌های پژوهش و آزمون فرضیات، اطلاعات با مطالعه میدانی و از طریق پرسش‌نامه گردآوری شدند. روایی و پایایی پژوهش نیز بررسی شد. روایی پرسش‌نامه به روش صوری به دست آمد و پایایی نیز با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی شد که ضریب آن برای کل پرسش‌نامه ۰/۸۱۵ بود. برای دو شاخص اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، ۲۰ زیرشاخص در نظر گرفته شده است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان محله خلیل‌آباد تبریز بودند که ۲۷۶۳۵ نفر تخمین زده شدند. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۷۹ نفر با سطح خطای

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی با تأکید بر مسائل اجتماعی و ۱۱۹

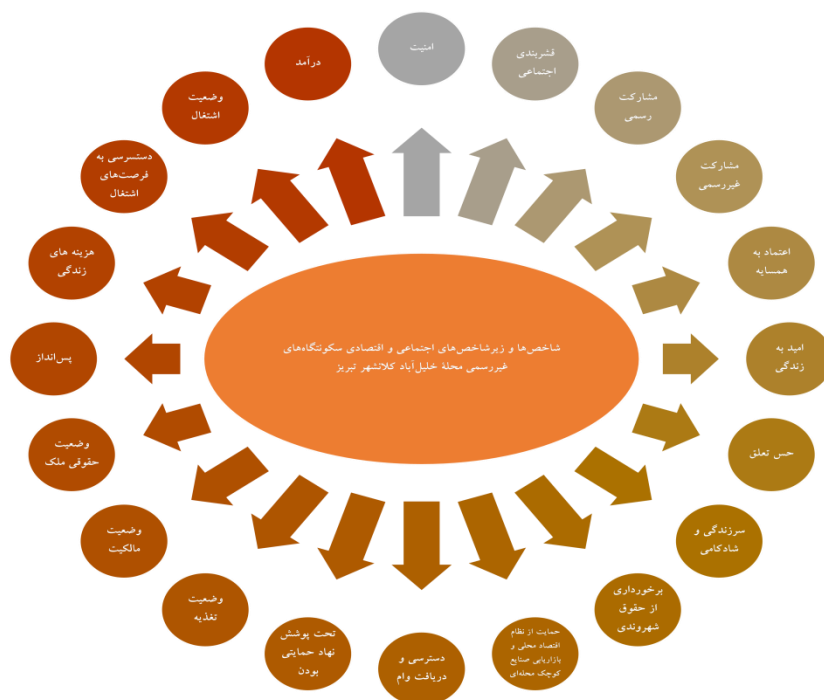
۵ درصد محاسبه شده است. برای نیل به هدف اصلی پژوهش مبتنی بر ارزیابی و رتبه بندی میزان رضایتمندی از شاخص های اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی در میان ساکنین محله خلیل آباد تبریز از آزمون غیرپارامتریک فریدمن استفاده شد. چراکه این آزمون به منظور مقایسه سه گروه یا بیشتر از سه گروه همبسته بکار می رود (Kalantari, 2008: 150). و در نهایت برای بررسی میانگین ابعاد توانمندسازی ساکنان محله خلیل آباد تبریز در مقایسه با میانگین جامعه، از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد. مؤلفه هایی که در این پژوهش، به کار گرفته شده اند، در جدول (۲)، آمده اند.

جدول ۲. شاخص ها و زیرشاخص های اجتماعی و اقتصادی

Table 2. Social and economic indicators and sub-indices

شاخص ها	زیرشاخص ها
اجتماعی	امنیت
	قشربندی اجتماعی
	مشارکت رسمی
	مشارکت غیررسمی
	اعتماد به همسایه
	امید به زندگی
	حس تعلق
اقتصادی	سرزندگی و شادکامی
	برخورداري از حقوق شهروندی
	درآمد
	وضعیت اشتغال
	دسترسی به فرصت های اشتغال
	هزینه های زندگی
	پس انداز
	وضیت حقوقی ملک
	وضعیت مالکیت
	وضعیت تغذیه
	تحت پوشش نهاد حمایتی بودن
	دسترسی و دریافت وام
حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله ای	

Source: Piri & Rezaian, 2014: 68; Faraji, 2017: 97; Mousavipour, 2017; Rostamzadeh, 2018; Jahanbin et al, 2020: 308; Kayani Salmi et al, 2020: 175; Sahmpour & Marufnejad, 2021: 31.

شکل ۱. شاخص‌ها و زیرشاخص‌های اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌های غیررسمی محله خلیل‌آباد کلانشهر تبریز

Figure 1. Social and economic indicators and sub-indices of informal settlements in Khalilabad neighborhood of Tabriz metropolis

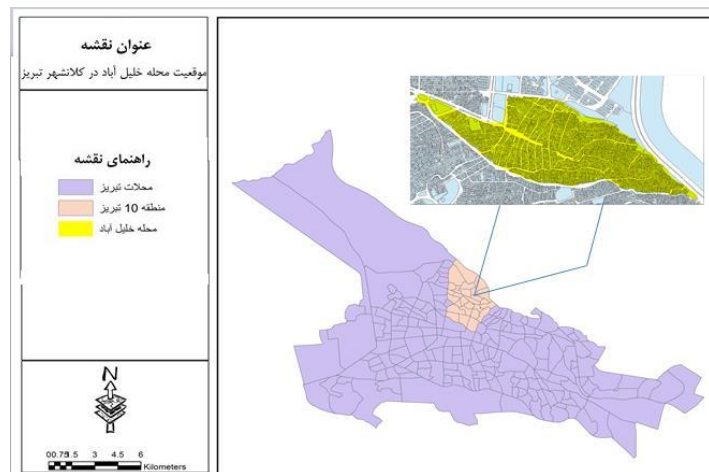
Source: Research findings, 2023

شمال غرب کشور بوده و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و ... این منطقه شناخته می‌شود. تبریز در منطقه‌ای به وسعت ۱۵۰ کیلومترمربع گسترده شده است. این شهر از شمال به کوه عون بن علی، از غرب به جلگه تبریز و از جنوب به دامنه‌های کوه سهند محدود شده است. جمعیت این شهر براساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۰، ۱۷۷۳۰۳۳ نفر بود که از این تعداد حدود یک سوم یعنی ۴۵۰ هزار نفر در اسکان‌های غیررسمی ساکن بوده‌اند. اسکان‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز به طور عمده در چهار پهنه شمال (محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل بقال، لوتی ابراهیم، منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل متری، قربانی، جنوب (محلات

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی با تاکید بر مسائل اجتماعی و ۱۲۱.

آخر مارالان و آخر طالقانی)، شمال غرب (پارک بزرگ تبریز) و جنوب غرب (محلات لاله و آخماقیه) گسترش یافته اند (Maleki, 2017: 93-94).

محله خلیل آباد تبریز جزو محلاتی است که در پهنه شمالی سکونتگاه های غیررسمی و در شهرداری منطقه ۱۰ کلانشهر تبریز قرار گرفته است. براساس بلوک های آماری تبریز در سال ۱۴۰۰، جمعیت محله خلیل آباد تبریز ۲۷۶۳۵ نفر بوده است که در فواصل سال های ۱۴۰۰-۱۳۷۵، جمعیت این محله بیش تر از دو برابر افزایش داشته است (Statistical blocks of Tabriz, 2023). جمعیت محله خلیل آباد به لحاظ وضعیت کالبدی، مسکن در معرض آسیب پذیری شدید به صورت بافت های نامنظم و فشرده قرار دارند. اکثر کوچه ها تنگ و باریک و به صورت پلکانی در شیب های تند بنا شده اند و عبور و مرور ساکنین به دشواری امکان پذیر است. به لحاظ وضعیت اجتماعی - فرهنگی از لحاظ شیوه معیشت و بهره مندی از سرمایه های فرهنگی، ساکنین در سطح مشابهی قرار دارند و وفاق اجتماعی و همچنین ارتباطات اجتماعی به عنوان سرمایه های اجتماعی تأثیرگذار برای ساکنین از اهمیت ویژه ای برخوردارند و از نظر اقتصادی بیشتر ساکنین از وضعیت مالی مناسبی برخوردار نبوده و اغلب مشغول فعالیت های غیرمولد نظیر نگهبانی، سیگارفروشی، دکه های روزنامه فروشی و ... هستند.

شکل ۲. موقعیت محله خلیل آباد در کلانشهر تبریز

Figure 2. The location of Khalilabad neighborhood in Tabriz metropolis

Source: Authors, 2023.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق حاکی از این است که ۱۶/۶ درصد (۶۳ نفر) در رده سنی ۱۸ تا ۲۹ سال، ۲۱/۴ درصد (۸۱ نفر) در رده سنی ۳۰ تا ۴۴ سال، ۳۲/۵ درصد (۱۶۶ نفر) در رده سنی ۴۵ تا ۵۹ سال، ۱۸/۵ درصد (۷۰ نفر) در رده سنی ۶۰ تا ۷۵ سال و در نهایت ۱۱/۱ درصد (۴۲ نفر) در رده سنی ۷۵ سال به بالا قرار داشتند. به لحاظ وضعیت تحصیلات، ۱۸/۵ درصد (۷۰ نفر) افراد بی‌سواد، ۴۰/۹ درصد (۱۵۵ نفر) افراد دارای سیکل، ۲۵/۳ درصد (۹۶ نفر) افراد دارای دیپلم، ۱۲/۴ درصد (۴۷ نفر) افراد دارای کارشناسی و تنها ۲/۹ درصد (۱۱ نفر) افراد دارای کارشناسی ارشد و یا مدارج علمی بالاتری بوده‌اند. به لحاظ وضعیت اشتغال، ۲۶/۹ درصد (۱۰۲ نفر) افراد شاغل، ۱۸/۵ درصد (۷۰ نفر) افراد خانه‌دار، ۱۶/۹ درصد (۶۴ نفر) افراد در حال تحصیل و ۳۷/۷ درصد (۱۴۳ نفر) افراد بیکار بوده‌اند. بدین ترتیب بیشترین گروه سنی در رده ۴۵ تا ۵۹ سال بوده و کمترین تعداد گروه سنی مربوط به گروه سنی ۷۵ سال به بالا می‌باشد که این آمار بیانگر این است که جمعیت بزرگسال ساکن در محله خلیل‌آباد بیشتر از سایر گروه‌های سنی است. بیشتر از یک سوم ساکنین محله خلیل‌آباد به حرفه خاصی اشتغال ندارند و به جهت تحصیلات، بیشتر ساکنان دارای مدرک سیکل بوده و تنها ۱۱ نفر دارای مدارک تحصیلی کارشناسی ارشد و یا بالاتر بوده‌اند.

جدول ۳. ساختار سنی و جنسی پرسش‌شوندگان محله خلیل‌آباد تبریز

Table 3. Age and gender structure of respondents in Khalilabad neighborhood of Tabriz

مؤلفه‌ها	زیر شاخه‌ها	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۷۲	۴۵/۴
	زن	۲۰۷	۵۴/۶
سن	۱۸ تا ۲۹	۶۳	۱۶/۶
	۳۰ تا ۴۴	۸۱	۲۱/۴
	۴۵ تا ۵۹	۱۲۳	۳۲/۵
	۶۰ تا ۷۵	۷۰	۱۸/۵
	۷۵ سال به بالا	۴۲	۱۱/۱

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی با تاکید بر مسائل اجتماعی و ۱۲۳.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخ دهندگان

Table 4. Frequency distribution of respondents

مؤلفه ها	تعداد	میانگین
امنیت	۳۷۹	۲/۹۷۴۸
قشریندی اجتماعی	۳۷۹	۱/۹۵۴۸
اعتماد به همسایه	۳۷۹	۲/۱۷۴۹
مشارکت رسمی	۳۷۹	۲/۱۵۴۸
مشارکت غیررسمی	۳۷۹	۱/۹۶۸۹
حس تعلق به مکان	۳۷۹	۱/۸۵۶۹
امید به زندگی	۳۷۹	۱/۹۶۵۲
برخوردارى از حقوق شهروندی	۳۷۹	۱/۹۱۴۲
سرزندگی و شادکامی	۳۷۹	۲/۱۴۹۸
رضایت از وضعیت مالکیت	۳۷۹	۱/۹۲۶۹
وضعیت تغذیه	۳۷۹	۲/۱۷۶۲
وضعیت حقوقی ملک	۳۷۹	۲/۵۴۶۳
وضعیت اشتغال	۳۷۹	۲/۲۴۸۹
درآمد	۳۷۹	۲/۲۹۸۶
دسترسی و دریافت وام	۳۷۹	۱/۹۰۵۸
حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله ای	۳۷۹	۱/۳۵۲۳
دسترسی به فرصت های اشتغال	۳۷۹	۲/۱۷۴۱
پس انداز	۳۷۹	۲/۱۵۹۷
تحت پوشش نهاد حمایتی بودن	۳۷۹	۱/۴۹۳۶
هزینه های زندگی	۳۷۹	۲/۱۷۸۹

Source: Research findings, 2023

یکی از فرضیات این پژوهش عبارت است از اینکه بین شاخص اقتصادی و شاخص اجتماعی در محله خلیل‌آباد تبریز، رابطه معناداری وجود دارد. از آزمون ناپارامتریک اسپیرمن به منظور آزمون این فرضیه استفاده شده است. باتوجه به نتایج حاصل از آزمون فوق، سطح معنی‌داری (Sig=۰/۰۰۰) چون کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد نشان می‌دهد که بین دو شاخص اقتصادی و اجتماعی با سطح اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت همبستگی متوسط (۰/۵۱۴) و رابطه مستقیم و مثبت است. یعنی هر چه قدر وضعیت شاخص اقتصادی بهتر باشد، وضعیت شاخص اجتماعی نیز بهبود می‌یابد. بنابراین فرضیه H_1 تأیید می‌شود و فرض صفر رد می‌شود.

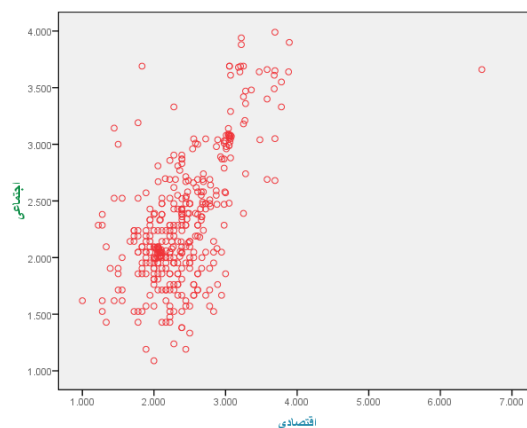
جدول ۵. ضریب همبستگی بین شاخص اجتماعی و اقتصادی

Table 5. Correlation coefficient between social and economic index

شاخص اجتماعی	شاخص اقتصادی
۰/۵۱۴	ضریب همبستگی اسپیرمن
۰/۰۰۰	سطح معناداری
۳۷۹	تعداد

Source: Research findings, 2023

شکل (۳)، همبستگی متوسط، مستقیم و مثبت بین دو شاخص اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی را نشان می‌دهد.

شکل ۳. وضعیت همبستگی بین دو شاخص اقتصادی و اجتماعی

Figure 3. The state of correlation between two economic and social indicators

Source: Research findings, 2023

ارزیابی شاخص اجتماعی (مؤلفه حس تعلق به مکان) و شاخص اقتصادی (مؤلفه وضعیت اشتغال) محله خلیل‌آباد تبریز به منظور بررسی دومین فرضیه پژوهش (میزان رضایت‌مندی ساکنین از مؤلفه‌های "حس تعلق" و "وضعیت

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سگونتگاه های غیر رسمی با تاکید بر مسائل اجتماعی و ۱۲۵.

اشتغال" در سکونتگاه غیررسمی خلیل آباد تبریز، مطلوب نمی باشد)، از آزمون آماری تی تک نمونه ای استفاده شده است. باتوجه به استفاده از طیف لیکرت (۱ تا ۵) در پرسشنامه با میانه نظری ۳؛ اگر میانگین پاسخها از ۳ بالاتر باشد، دال بر رضایتمندی از مؤلفه "حس تعلق" می باشد؛ در غیراینصورت میزان رضایتمندی از مؤلفه مذکور، در سطح پائینی قرار می گیرد. جهت بررسی مؤلفه "حس تعلق" از ۳ گویه استفاده شده است. نتایج آزمون T نشان می دهد که هر سه گویه امتیاز وزنی کمتر از حد متوسط را کسب کرده اند و اینکه سطح معناداری تمامی گویهها کمتر از ۰/۰۵ می باشد. بنابراین می توان این نتیجه را به کل نواحی محله خلیل آباد تبریز نسبت داد. در جدول (۶)، به نتایج آزمون تی در ارتباط با بررسی مؤلفه حس تعلق به مکان (شاخص اجتماعی) در محله خلیل آباد تبریز اشاره شده است.

جدول ۶. آزمون T برای بررسی مؤلفه حس تعلق به مکان (شاخص اجتماعی)

Table 6. T test to investigate the sense of belonging to a place component (social index)

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		حد	اختلاف میانگین	sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه ها
حد بالایی	پائین حس تعلق به مکان	حد بالایی						
-۰/۹۳	-۱/۰۸	۱/۰۰۳	۰/۰۰۰	-۲۷/۰۳۸	۰/۷۲۲	۲	تا چه میزان به محله مورد سکونتتان تعلق خاطر دارید؟	
-۰/۹۵	-۱/۰۹	-۱/۰۲۱	۰/۰۰۰	-۲۷/۷۶۰	۰/۷۱۶	۱/۹۸	چه قدر با این جمله موافقت می کنید "به محله ای که در آن زندگی می کنم، افتخار می کنم"؟	
-۰/۹۸	-۱/۱۲	-۱/۰۵۰	۰/۰۰۰	-۲۸/۹۸۵	۱/۷۰۵	۱/۹۵	چه قدر احساس می کنید که محلات دیگر در مقایسه با محله شما بهتر هستند؟	

Source: Research findings, 2023

به طور کلی، با توجه به نتایج آزمون T، میزان حس تعلق به مکان محله خلیل آباد تبریز در شاخص اجتماعی با میانگین (۱/۹۸) پائین تر از حد متوسط است.

جهت بررسی مؤلفه "وضعیت اشتغال" از ۳ گویه استفاده شده است. نتایج آزمون T نشان می دهد که هر سه گویه امتیاز

وزنی کمتر از حد متوسط را کسب کرده‌اند و اینکه سطح معناداری تمامی گویه‌ها کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین می‌توان این نتیجه را به کل نواحی محله خلیل‌آباد تبریز نسبت داد. در جدول (۷)، به نتایج آزمون تی در ارتباط با بررسی مؤلفه "وضعیت اشتغال" (شاخص اقتصادی) در محله خلیل‌آباد تبریز اشاره شده است.

جدول ۷. آزمون T برای بررسی مؤلفه وضعیت اشتغال (شاخص اقتصادی)
Table 7. T test to check the employment status component (economic index)

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد							
حد بالایی	حد پائین	اختلاف میانگین	sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
وضعیت اشتغال	وضعیت اشتغال						
-۰/۶۲	-۰/۷۵	-۰/۶۸۶	۰/۰۰۰	-۱۹/۸۲۰	۰/۶۷۴	۲/۳۱	تا چه میزان از شغلی که در آن فعالیت می‌کنید، رضایت دارید؟
-۰/۵۹	-۰/۷۳	-۰/۶۶۰	۰/۰۰۰	-۱۷/۸۷۵	۰/۷۱۸	۲/۳۴	وضعیت شغلی شما در مقایسه با شغل‌های دیگر ساکنان تا چه حد رضایت‌بخش است؟
-۰/۶۷	-۰/۸۳	-۰/۷۵۵	۰/۰۰۰	-۱۸/۵۰۷	۰/۷۹۴	۲/۲۵	با این جمله چه قدر موافقت می‌کنید که "هر روز با شور و شوق خاصی برای رفتن به سر کار حاضر می‌شوم"؟

Source: Research findings, 2023

به طور کلی، با توجه به نتایج آزمون T، وضعیت اشتغال محله خلیل‌آباد تبریز در شاخص اقتصادی با میانگین (۲/۳) پائین تر از حد متوسط است.

ارزیابی توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها در سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد تبریز باتوجه به هدف پژوهش (سنجش اهمیت شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی میان ساکنان سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد تبریز)، پاسخ‌های ساکنان که براساس طیف لیکرت طبقه‌بندی شده‌اند، توسط آزمون فریدمن ارزیابی شد. در واقع از این آزمون به منظور ارزیابی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی در محله خلیل‌آباد استفاده شد. دامنه میانگین ۵-۱ است. مقایسه میانگین مؤلفه‌های شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی نشان می‌دهد که بالاترین میانگین (۲/۹۷) متعلق به مؤلفه "امنیت" (شاخص

ارزیابی رضایتمندی از شاخص های توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی با تاکید بر مسائل اجتماعی و ۱۲۷

اجتماعی) و پایین ترین میانگین (۱/۳۵) متعلق به مؤلفه "حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله ای" (شاخص اقتصادی) است. مقایسه میانگین رتبه ها نشان می دهد بالاترین میانگین رتبه (۹/۵۸)، به مؤلفه "امنیت" (شاخص اجتماعی) تعلق دارد و بدین معناست که در جلب رضایت ساکنان شاخص اجتماعی و مؤلفه "امنیت" به ترتیب مهم ترین شاخص و مؤلفه بوده اند. بعد از مؤلفه فوق، مهم ترین مؤلفه های دیگر به ترتیب روبه رو هستند: رضایت از وضعیت مالکیت (۸/۵۹)، وضعیت تغذیه (۸/۴۱)، وضعیت اشتغال (۷/۳۴)، درآمد (۷/۰۱)، سرزندگی و شادکامی (۶/۸۹)، برخورداری از حقوق شهروندی (۶/۵۰)، اعتماد به همسایه (۶/۲۱)، وضعیت حقوقی ملک (۶/۱۸)، قشربندی اجتماعی (۶/۱۴)، مشارکت رسمی (۶/۱۱)، دسترسی به فرصت های اشتغال (۶/۰۴)، حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله ای (۵/۹۸)، دسترسی و دریافت وام (۵/۸۱)، پس انداز (۵/۷۸)، هزینه های زندگی (۵/۵۷)، تحت پوشش نهاد حمایتی بودن (۵/۵۴)، حس تعلق به مکان (۵/۱۹)، مشارکت غیررسمی (۵/۰۸) و در نهایت امید به زندگی (۴/۹۴). جدول زیر بیانگر معناداری آماری است. مقدار مجذور کای به دست آمده ۸۶۷/۹۷۲ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد ($P < 0/05$). آزمون فریدمن نشان می دهد که اهمیت مؤلفه های مطرح شده در ارتباط با توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی ساکنین سکونتگاه غیررسمی خلیل آباد تبریز متفاوت بوده است. ($df=19=P=0/05$ ، مجذور کای=۸۶۷/۹۷۲). در جدول (۸) به نتایج آزمون فریدمن و در جدول (۹) به رتبه بندی شاخص ها اشاره شده است.

جدول ۸. آمار آزمون فریدمن

N	۳۷۹
Chi-Square	۸۶۷/۹۷۲
Df	۱۹
Asymp. Sig	۰/۰۰۰

Source: Research findings, 2023

جدول ۹. رتبه بندی مؤلفه ها

مؤلفه ها	میانگین رتبه ها
امنیت	۹/۵۸
رضایت از وضعیت مالکیت	۸/۵۹
وضعیت تغذیه	۸/۴۱

وضعیت اشتغال	۷/۳۴
درآمد	۷/۰۱
سرزندگی و شادکامی	۶/۸۹
برخورداري از حقوق شهروندی	۶/۵۰
اعتماد به همسایه	۶/۲۱
وضعیت حقوقی ملک	۶/۱۸
قشربندی اجتماعی	۶/۱۴
مشارکت رسمی	۶/۱۱
دسترسی به فرصت‌های اشتغال	۶/۰۴
حمایت از نظام اقتصاد محلی و بازاریابی صنایع کوچک محله‌ای	۵/۹۸
دسترسی و دریافت وام	۵/۸۱
پس‌انداز	۵/۷۸
هزینه‌های زندگی	۵/۵۷
تحت پوشش نهاد حمایتی بودن	۵/۵۴
حس تعلق به مکان	۵/۱۹
مشارکت غیررسمی	۵/۰۸
امید به زندگی	۴/۹۴

Source: Research findings, 2023

نتیجه‌گیری

آنچه که امروزه به عنوان یک واقعیت تجربه‌شده برای مدیران شهری ثابت شده است توجه به این نکته است که برخوردهای قهری با مسئله حاشیه‌نشینی به خصوص در کشورهای جهان سوم از جمله ایران که با مشکلات عدیده‌ی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مواجه هستند، نه تنها زمینه‌ساز برون‌رفت ساکنین سکونتگاه‌های خودروی شهری از مشکلات روزمره‌شان نخواهد شد بلکه روز به روز بر دامنه مشکلات آنان افزوده و نهایتاً شکست سیاست‌های اتخاذ شده مدیران را به همراه خواهد داشت. از طرفی ارزیابی شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی و مؤلفه‌های آنها می‌تواند به عنوان رهیافتی اثربخش در راستای تسهیل توانمندسازی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی به شمار آید. پژوهش حاضر، با هدف سنجش شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی محله خلیل‌آباد تبریز

از دیدگاه ساکنین انجام شده است. آنچه از نتایج تحلیل های توصیفی مشاهده شد، این بود که میانگین سطح تحصيلات نمونه آماری جامعه هدف، در حد بی سواد و سیکل بوده است و تعداد بسیار اندکی از ساکنین توانایی و فرصت استفاده از امکانات آموزشی را داشته اند و به لحاظ اشتغال، متأسفانه بیش از یک چهارم افراد بیکار بوده و از جهت وضعیت تأهل، حدود سه چهارم ساکنین متأهل بودند. دو شاخص اجتماعی و اقتصادی به عنوان شاخص های مهم توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی به کار گرفته شدند. نتایج دیگر پژوهش حاکی از آن است که بین دو شاخص اجتماعی و اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد که نوع رابطه مستقیم و مثبت بوده است. به عبارت بهتر به هر میزان وضعیت شاخص اقتصادی بهبود یابد، به تبع آن شاخص اجتماعی نیز بهتر می شود و برعکس. در ارتباط با ارزیابی میزان رضایتمندی ساکنان از دو مؤلفه "حس تعلق" (شاخص اجتماعی) و "وضعیت اشتغال" (شاخص اقتصادی) می توان گفت که میزان رضایتمندی از هر دو مؤلفه مذکور در وضعیت پائین تری در مقایسه با میانگین قرار دارند که در این میان مؤلفه "حس تعلق به مکان" با میانگین $1/98$ نسبت به مؤلفه "وضعیت اشتغال" با میانگین $2/3$ میزان رضایتمندی کمتری را به خود اختصاص داده است. و در نهایت نتایج حاصل از سنجش مؤلفه های اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی خلیل آباد تبریز حاکی از آن بود که مؤلفه های "امنیت" و "امید به زندگی" با میانگین های $9/58$ و $4/94$ به ترتیب دارای بیشترین و کمترین رتبه در میان مؤلفه های شاخص اجتماعی بوده اند و همچنین مؤلفه های "رضایت از وضعیت مالکیت" و "تحت پوشش نهاد حمایتی بودن" با میانگین های $8/59$ و $5/54$ به ترتیب دارای بیشترین و کمترین رتبه در میان مؤلفه های شاخص اقتصادی بوده اند. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش زینب (۲۰۲۰) به جهت اینکه مؤلفه های اقتصادی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی (فرصت های شغلی جدید و افزایش درآمد) دارای اهمیت بیشتری در مقایسه با سایر مؤلفه ها می باشند و همچنین با پژوهش سخانی و همکاران (۲۰۲۲) به جهت اینکه بین عوامل اجتماعی - اقتصادی رابطه معناداری برقرار است، مشابه است. در پژوهش بابایی الیاسی و همکاران (۱۴۰۱)، مؤلفه های اقتصادی به لحاظ اهمیت در رتبه نخست قرار داشتند در حالی که در پژوهش حاضر مؤلفه امنیت (شاخص اجتماعی) در رتبه نخست قرار داشت.

پیشنهادها

باتوجه به نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر به منظور ارتقای توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی ساکنین سکونتگاه غیررسمی خلیل آباد تبریز ارائه شده است:

- تأکید بر مشارکت در فعالیت های اجتماع محور همچون تشکیل شورایی های محله ای، گردهمایی های هفتگی میان ساکنان و ... به منظور ایجاد حس تعلق به مکان.

- ارائه وام ها و خرده وام های بلند مدت و میان مدت مسکن، خود اشتغالی، مشاغل خانگی در راستای دسترسی ساکنین به فرصت های شغلی بهتر.

- ایجاد فضاهای تفریحی و نشاط‌آور برای ساکنین با در نظر گرفتن رده‌بندی‌های سنی کودکان، نوجوانان و جوانان، بزرگسالان و سالم‌خوردگان به منظور افزایش امید به زندگی در میان ساکنان.
- ایجاد سالن‌های ورزشی برای گروه‌های سنی مختلف به جهت افزایش نشاط و شادکامی میان آنها.
- وجود معارضین در محله خلیل‌آباد تبریز از جمله مشکلات دامنه‌دار این محله از گذشته تاکنون بوده است؛ ضروری است با تدبیر و همکاری شهرداری و سازمان ثبت اسناد و املاک در جهت تعیین تکلیف آنها اقدامات اساسی صورت پذیرد و وضعیت مالکیت حقوقی مساکن مشخص گردد.
- توجه به اقتصاد محلی خلیل‌آباد تبریز و حمایت از بازاریابی صنایع کوچک محله‌ای
- ایجاد کارگاه‌هایی تحت عنوان "کارگاه‌های توانمندسازی" به منظور آموزش مهارت‌های کم‌هزینه، سودآور و زودبازده همچون تراشکاری و جوشکاری برای مردان و قالبیابی، منبت‌کاری و ملیله‌دوزی برای بانوان.
- بهره‌گیری از روش‌های مالکیت جمعی و اجتماع‌محور به عنوان روش جایگزین اعطای سند به منظور قانونی شدن مالکیت ساکنین محله خلیل‌آباد تبریز.
- راه‌اندازی مراکز فرهنگی کوچک مقیاس (کانون‌های قرآنی، قرائت‌خانه‌ها و ...).
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی به منظور آموزش حقوق شهروندی و آگاهی‌بخشی به ساکنان محله خلیل‌آباد تبریز جهت آشنا شدن با حقوق و تکالیف خود در ارتباط با شهر و محله مورد سکونتشان.
- توجه به جایگاه و کیفیت محله خلیل‌آباد تبریز به خصوص در لبه‌های شهری در ارتباط با محلات همجوار دارای کارکردهای اقتصادی همچون بازار.
- باتوجه به اینکه اکثر ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی در محله خلیل‌آباد تبریز به فعالیت‌های اقتصادی غیر مولد و غیررسمی روی می‌آورند؛ ضروری است با همکاری سازمان میادین و ساماندهی مشاغل شهری کلانشهر تبریز در راستای ایجاد مشاغل پایدار شهری همچون کارگاه‌های تولیدی متوسط و کوچک مقیاس اقدامات لازم صورت پذیرد.
- توجه ویژه به نورپردازی محلات در راستای ارتقای امنیت محیطی.
- افزایش ارتباطات و تعاملات بین مدیریت شهری (شهرداری) و ساکنان از طریق دخالت دادن ساکنان در برنامه‌های عملیاتی توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی خلیل‌آباد در راستای افزایش و تقویت اعتماد بین همسایگان و به تبع آن افزایش اعتماد ساکنان و شهرداری محدوده هدف.

References

- Abbasi Liouisi, Z, Amanpour, S, Safaeipour Amanpour, M. (2015), Strategic Planning to Empower Informal Settlements Case Study: Payam-e-Noor Town, Dezful, Sustainable City Quarterly, 1(4): 95 (In persian).
- Aminzadeh, S. (2017), Study of the causes of the formation of informal settlements and provide optimal solutions for its organization (Case study: Aliabad Boukan neighborhood), Master Thesis, Geography and Program Urban Planning, Maragheh University, Pp: 23 (In persian).
- Amir Gilki, M. (2019), Development of a community-oriented empowerment model in line with the indicators of a creative city in informal settlements (case example: Mashhad's Targeh neighborhood), master's thesis, urban engineering, Binaloud Higher Education Institution (In persian).
- Asghari Zamani, A, Zadoli Khajeh, S. (2022), Empowerment model of informal settlements based on participation and facilitation approach (Case study: Tabriz metropolis), Geographical Analysis of Space, 12(1): 135-150 (In persian).
- Babaei Eliasi, M, Pirian Kalat, O, Pilevar, A.A, Zare Yerji, M. (2022). Feasibility and empowerment of informal settlements based on subjective perception in Zorabad neighborhood of Shahrlushan. Development of peri-urban spaces, 4(1): 67-86 (In persian).
- Bandauko, E, Kwasi Kutor, S, Nutifafa Arku, R, (2022), Trapped or not trapped? An empirical investigation into the lived experiences of the urban poor in Harare's selected informal settlements, African Geographical Review: 1-20.
- Dadashpour, H, Hosseinabadi, S, Portaheri, M. (2012), Analysis of the role of residents' empowerment in the physical-environmental improvement of informal settlements (case study: East Kal Eidgah area of Sabzevar), Geography and Planning Research, 16(41): 101 (In persian).
- Eskandarian, G, Firouzabadi, S.A. (2019), Analysis of the role and importance of the empowerment approach in dealing with informal settlements from the point of view of experts and professionals, Urban and Regional Development Planning Quarterly, 4(11): 60 (In persian).
- Faraji, A. (2017), Measuring Satisfaction with Quality of Life in Informal Settlements, Case Study: Bojnourd City, journals of urban ecology research, 8(2): 97 [In Persian].
- Ghorbani, R, Kharazmi, O.A, Turkmennia, N. (2019), Analysis of the impact of socio-economic factors on the formation and expansion of informal settlements in Mashhad, Human Geography Research, 51(2): 375 (In persian).
- Grossi, M.H. (2017), Study of theories of empowerment of informal settlements with a socio-economic approach, The First International Congress of Interdisciplinary Sciences in Urban Planning and Architecture, Tabriz, Iran, Pp: 1 (In persian).
- Habibi, M. (2001), Spontaneous biological center, an emerging phenomenon in metropolitan areas, Municipalities Monthly (In persian).
- Hakimi, H, Sadlonia, H, Mirzaei, A. (2018), Feasibility study of implementing the empowerment strategy in organizing informal settlements in Iran, Scientific Journal of Development Strategy, 14(56):135-163 (In persian).
- Hatami Nejad, H. (2003), Informal Housing in the World, Municipalities Monthly, 50(50):149 (In persian).
- Jahanbin, R, Babaei Aghdam, F, Roustaei, S, Asghari Zamani, A. (2020), Analysis and Measurement of Economic Factors Affecting Women's Empowerment in Lower Urban Areas (Case Study: Informal Settlements in Ilam), Human Geography Research, 52(1): 304-308. (In persian).
- Kalantari, K. (2008), Data processing and analysis in socio-economic research, Tehran, Farhang Saba, Pp: 150 (In persian).

- Kayani Salmi, S, Shatrian, M, Safari, H. (2020), Identification of Facilitating Factors to Empower the Marginal Neighborhoods of Isfahan City (Case Study: Ashiq Abad Neighborhood), *Urban Planning Geography Research*, 8(1):162-175 (In persian).
- Khairuddin, R, Salahi Moghadam, A. (2021), Empowerment of informal settlements by moving from needs-based approach to asset-based approach (case study: Farahzad neighborhood of Tehran), *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 6(17): 58-29 (In persian).
- Khanmohammadi, E, Sarwar, R, Astelaji, A. (2021), Foresight of informal settlement developments in the southern area of Tehran metropolitan area, *New Perspectives in Human Geography Quarterly*, 12(3):150 (In persian).
- Khazaei, Z, Ziviar, P. (2012), Sociol-economic and physical evaluation of informal settlements (Case study: Ahwaz metropolitan tourist dormitory), *Land Geographical Quarterly*, 9(33), Pp: 94 (In persian).
- Nazarnia, A, Zare, L, Daulatabadi, F. (2021), The incremental housing as a strategy in upgrading housing in informal settlements (Case Study: Chabahar city), *Urban Studies*, 10(38): 78 (In persian).
- Ntema, J. (2021), Relocation and Informal Settlements Upgrading in South Africa: The Case Study of Mangaung Township, Free State Province, *Advances in 21st Century Human Settlements; Housing and SDGs in Urban Africa*, Springer Singapore, Pp: 177-192.
- Maleki, S, Amanpour, S, Zadoli Khajeh, S. (2017), Spatial organization and expansion of informal settlements in the metropolis of Tabriz, *Geographical Research of Urban Planning*, 5(1): 94-93 (In persian).
- Ministry of Housing and Urban Development, (2003), Empowerment Document and Organization of Informal Housing, approved by the Cabinet, Urban Development and Improvement Organization, Secretariat of the National Headquarters for Empowerment of Informal Settlements, Pp: 1 (In persian).
- Mousavi, M, Bayramzadeh, N, Omidfar, S, Kamelnia, R. (2021). Assessing the livability level in informal settlements (case study: Falahat neighborhood, Urmia city). *Urban social geography*, 8(2): 206 (In persian).
- Mousavipour, Seyedah Marzieh, (2017), Empowerment of informal settlements in the suburbs of Torbat Heydarieh with an emphasis on economic and social issues, Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Department of Housing Planning, Payam Noor University, Mashhad Center (In persian).
- Oskouee Aras, A, (2022), Investigating the structural characteristics of informal settlements (case study: Tabriz's Akhmaqiya neighborhood), *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 7(20): 90 (In persian).
- Oskouee Aras, A, Hakimi, H. (2020), Assessing the sense of spatial belonging of residents of informal settlements Case study: Hakmabad neighborhood of Tabriz, *Urban Development Studies*, 4(12): 23 (In persian).
- Oskouee Aras, A, Hakimi, H. (2021), Measurement of Urban Vitality Indicators in Informal Settlements (Case Study: Tabriz Seilab Qoshkhane), *Urban Planning Geographical Research*, 9(1); 146 (In persian).
- Piri, Issa, Rezaian, Mehdi, (2014), The feasibility of empowering informal settlements based on property policies based on the development of local communities, *Urban Studies*, 3 (10): 68 (In persian).
- Pourmohammadi, M.R, Mirzaei, A., Hakimi, H., (2019), Measuring the satisfaction of residents of informal settlements with the services provided by urban management (Case study: Pasdaran neighborhood of Tabriz), *Human Settlement Planning Studies*, 14(3): 590 (In persian).
- Rostamzadeh, Marzieh, (2018), planning to empower and organize informal settlements, a case study of Bandar Abbas city, Ayatollah Ghaffari neighborhood, Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Urban Improvement, and Modernization, Payam Noor Center University Rezvanshahr (In persian).

- Sahmpour, Hassan, Marufnejad, Abbas, (2021), Analyzing the level of satisfaction of residents of informal settlements using the KEDAS model (case example: Imam Khomeini's Bandar city), *Geography and Environmental Studies*, 10 (40): 31 (In persian).
- Sekhani, R, Mohan, D, Mistry, J, Singh, A, Mittal, V. (2022), Examining the informality in urban informal settlements – Evidence from Kapashera”, *Cities*, 123: 103591-103599.
- Saed, N. (2017), "Assessing the sense of spatial belonging in the inhabitants of informal settlements of Tabriz metropolis Case study: Khalilabad neighborhood", Master Thesis, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran, Pp:6 (In persian).
- Sarrafi, M. (2010), An issue called informal housing; A solution called empowerment, *Municipalities Monthly*, Pp:6 (In persian).
- Sheikhi, M.T, (2001), *Urban Sociology*, Anteshar Co (In persian).
- Statistical blocks of Tabriz, (2023) (In persian).
- UN-Habitat (2003). *Slums of the World: The face of urban poverty in the new millennium*. available from: unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1124, HS Number HS/692/03E, (Updated on: 8.2013).
- UN-Habitat (2015). *Issue paper on informal settlements*. United Nations Conference on Housing and Urban Development (Habitat III). Quito, Ecuador.
- UN-Habitat. (2020). *COVID-19 in african cities: “Impacts, responses and policies recommendations”*. from https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/06/covid-19_in_african_cities_impacts_responses_and_policies2.pdf.
- UN-Habitat (2020). *World Cities Report. The value of sustainable urbanization*. UN-Habitat.
- United-Nations (2019). *World urbanization prospects 2018*. New York, NY, USA: United Nations.
- University of Buffalo Global Health Equity. (2019). *Strategies for improving informal settlements*. http://www.buffalo.edu/content/www/globalhealthequity/Resources/policy-briefs/issue-2-strategies-for-improving-informal-settlements/_jcr_content/par/download/file.res/02_Final_Policy%20Brief_Smith_NCL.pdf.
- Venter, A, Marais, L, Morgan, H. (2019), *Informal Settlement Upgrading in South Africa: A Preliminary Regenerative Perspective*, *Sustainability*, 11(2685): 1-15.
- Zali, N, Pourfathi, J. (2012), Analysis of economic, social, physical status of the suburbs of Ahar, *Urban and Regional Planning Studies and Research*, 14(15): 95 (In persian).
- Zanganeh, M, Safaei, M.J, Samiei, M. (2019), Research on the empowerment approach to organizing informal settlements (case study: the city of Torbat Heydariyeh), *Geography Quarterly*, 17(62): 193 (In persian).
- Zangiabadi, A, Mobaraki, O. (2012), Study of factors affecting the formation of suburbs of Tabriz and its consequences (Case study: Ahmadabad neighborhoods, Beheshti alley, Khalilabad), *Geography and Program Environmental Planning*, 23(1): 68-80. (In persian).
- Zeynab, S. (2020). Empowering informal settlements around metropolises (Case study: District 19 of Tehran, Iran). *Ukrainian Journal of Ecology*, 10 (2): 156-164.

Quarterly of New Attitudes in Human Geography (spring) 2023, Vol. 15. No 2

Satisfaction assessment of empowerment indicators of informal settlements with emphasis on social and economic issues (Case study: Khalilabad neighborhood of Tabriz)

Ali Oskouee Aras

PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Fereydoun Babaei Aghdam *

Associate Professor of Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Abstract

Introduction: In the 21st century, urban planners all over the world have concluded that paying only physical attention to the dimensions of empowering the residents of informal settlements will lead to nothing but the failure of the plans. Because the lack of a systemic and holistic view in any direction of planning, especially in urban planning, will fuel the spread of problems even more. The issue of empowering informal settlements is not an exception to this rule. Nowadays, besides paying attention to the physical and physical issues of the residents of informal settlements, social and economic issues are also analyzed. Because these two dimensions are the causes and roots of other problems of residents of car settlements. Certainly, not paying attention to the key characteristics of the economic and social components of the residents of informal settlements will fuel much wider problems in the not-so-distant future. The spread of all kinds of crimes, social damage, the spread of begging, the deprivation of comfort and security of the residents, the spread of depression, the spread of psychological and emotional problems, etc. are only part of these problems. Knowing the economic and social indicators of empowering the residents of informal settlements to ease the problems and improve the capabilities of the residents of these settlements can be considered a useful and effective approach. Measuring the level of satisfaction with these indicators helps city managers with the objective and subjective aspects of empowering the residents of informal settlements to provide better services to the residents. The current research aims to measure the level of satisfaction of the residents of the informal settlement of Khalilabad, Tabriz, with the economic and social indicators of empowerment.

Methodology: The current research is applied and descriptive-analytical. The research variables have been identified using library studies and to reach the research questions and hypothesis testing, information has been collected through field study and questionnaire. The validity and reliability of the research were also checked. The validity of the questionnaire was checked by the official method and its reliability was also checked using Cronbach's alpha, and its coefficient was 0.866 for the whole questionnaire. We considered 20 sub-indices for two social and economic indicators of empowering informal settlements. The statistical population of the research is the residents of the Khalil Abad neighborhood of Tabriz, which is estimated at 27,635 people. Using Cochran's formula, the sample size of 379 people was calculated with an error level of 5%. To achieve the main goal of the research, Friedman's test was used based on the evaluation and ranking of the level of satisfaction with the social and economic indicators of the empowerment of informal settlements among the residents of the Khalilabad neighborhood of Tabriz. To check the average dimensions of empowerment of the residents of the Khalil Abad neighborhood of Tabriz compared to the average of the society, the sample t-test test was used, and finally, to check the existence or

non-existence of the relationship between the social and economic status, the Spearman test was used.

Results and discussion: The comparison of the average of the components of the social and economic indicators of empowerment shows that the highest average (2.97) belongs to the "security" component (social index) and the lowest average (1.35) belongs to the "support of the system of local economy and marketing of small neighborhood industries" (economic index). The comparison of the average ratings shows that the highest average rating (9.58) belongs to the "security" component (social index) and which means that the social index and the "security" component are the most important indicators in the satisfaction of the residents. and have been components. After the above component, the other most important components are satisfaction with property status (8.59), nutritional status (8.41), employment status (7.34), income (01. 7/7), vitality and happiness (6/89), enjoyment of citizenship rights (6/50), trust in neighbors (6/21), property legal status (6/18), social stratification (6/14), participation official (6/11), access to employment opportunities (6/04), support for the local economic system and marketing of small neighborhood industries (5/98), access and receiving loans (5/81), savings (5/78), living expenses (5/57), being covered by a support institution (5/54), sense of belonging to a place (5/19), informal participation (5/08) and finally life expectancy (4/94). The table below shows statistical significance. The chi-square value obtained is 867.972, which is at the level of error less than 0.05 ($P < 0.05$). Friedman's test shows that the importance of the mentioned components in connection with the economic and social empowerment of the residents of Khalilabad informal settlement of Tabriz was different. ($df=19=P=0.05$, $chi\ square=867/972$).

Conclusion: Results of the research indicate that there is a significant relationship between two social and economic indicators, and the type of relationship was direct and positive. To the evaluation of the resident's satisfaction with the two components "sense of belonging" (social index) and "employment status" (economic index), it can be said that the satisfaction level of both mentioned components is in a lower state compared to the average. And finally, the results of measuring the economic and social components of empowering the informal settlement of Khalilabad, Tabriz indicated that the components of "security" and "hope for life" with averages of 9.58 and 4.94 respectively They have the highest and lowest ratings among the components of the social index, and also the components of "satisfaction with the property status" and "being covered by a support institution" with the averages of 8.59 and 5.54, respectively, have the highest And they have the lowest rank among the components of the economic index.

Keywords: Empowerment, Informal Settlement, Satisfaction, Security, Khalil Abad, Tabriz.